

Dominique Marechal

De nachten van Joseph B. Suvée (1743–1807) De Heilige Familie en andere nocturnes

Meer dan vijftig jaar geleden, in 1956, publiceert Luc Devliegheer een artikel in de *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* en stelt hij de volgende vraag: “Heeft de Brugse schilder J.B.Suvée een voorname rol gespeeld in het ontstaan van het Franse Klassicisme?” ... “Die vraag te onderzoeken en met vaste gegevens te beantwoorden, is het doel dat wij ons gesteld hebben”. Dit laatste, een lapidair uitgedrukt programma, was in feite een levensprogramma dat de gevierde auteur zijn hele wetenschappelijke carrière met volharding zou nastreven¹.

De vraag was des te pertinenter daar James Weale immers al in 1861 had beweerd dat het zonder twijfel Suvée was geweest die de kunstvernieuwing in Frankrijk had veroorzaakt, en dat David hierin slechts zijn imitator was². ... In 1943 wordt dit door Theo Luyckx en Jan Broeckx overgenomen als “Hij (Suvée) is, historisch beschouwd, voor Brugge en voor ons land een zeer gewichtige figuur, omdat hij, reeds vijftien jaar voor David, de Classicistische principes op ver doorgevoerde wijze huldigde. Suvée mag, samen met David, de hernieuwer van de Franse schilderkunst genoemd worden...”³

Echter, na onderzoek besluit Luc Devliegheer dat “Suvée ... geen wegbereider van de classicistische stijl in de schilderkunst (was). Zijn kunst zat geworteld in de Rokoko; in een overgangswerk, als de voornoemde *Geboorte van O.L.V.*, gebruikte hij voor 1784 maar enkele classicistische elementen. Hij volgde een mode die

1 L. DEVLIEGHER, ‘J.B.Suvée en het Frans Klassicisme (1743-1807)’, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis. Société d’Emulation te Brugge*, XCIII (1956), pp.134-144. Dezelfde auteur publiceert ook een synthese: ‘Suvée, Joseph Benoît, schilder’, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl.1, Brussel, 1964, kol.928-930.

2 W.H.J. WEALE, *Catalogue du musée de l’Académie de Bruges*, Brugge-Londen, 1861, p.100.

3 TH.LUYCKX en J. L. BROECKX, *Brugge*, Antwerpen, 1943, p.266.

toen opkwam en die ook anderen in hun schilderwijze verwerkten".⁴ De vraag betreft niet zozeer het belang van Suvée als kunstenaar dan veeleer zijn hypothetische rol als voorloper. Het jaar 1784 immers, is een scharnierjaar waarop David zijn *Eed van de Horatiërs* (Parijs, Musée du Louvre) schildert en op het Salon te Parijs tentoonstelt, zo ongeveer het startschot van de internationale neoclassicistische schilderkunst.

Dit is 50 jaar geleden. De studie van het neoclassicisme in het algemeen⁵ en van Suvée in het bijzonder heeft ondertussen veel vooruitgang geboekt.⁶ In Brugge wordt in 2007 trouwens een tentoonstelling aan de kunstenaar en zijn leerlingen gewijd, toegespitst op de eigen rijke museumcollectie.⁷

Ook in recentere internationale kunsthistorische syntheses of algemene naslagwerken wordt zijn belang onderstreept of min-

4 DEVLIEGHER, *op.cit.*, 1956, p.144.

5 *De David à Delacroix. La peinture française de 1774 à 1830*, tentoonstellingscatalogus, Parijs, Grand Palais, 16 nov.1974 - 3 feb.1975; D. COEKELBERGHS en P. LOZE (red.), *1770-1830. Om en rond het neo-classicisme in België*, tentoonstellingscatalogus, Elsene, Gemeentemuseum, 14 nov.1985-8 feb. 1986.

6 D.COEKELBERGHS, *Les peintres belges à Rome de 1700 à 1830*, Brussel-Rome, 1976 (Etudes d'Histoire de l'Art publiés par l'Institut Historique Belge de Rome, dl.III), passim; C.VAN DE VELDE, *Stedelijke Musea Brugge. Steinmetzskabinet. Catalogus van de tekeningen*, dl.2, Brugge, 1984, p.262-266,ill.; J.F. MÉJANÈS, 'Joseph-Benoît Suvée (Brugge 1743-Rome 1807)', in: COEKELBERGHS en LOZE, *op.cit.*, 1985-1986, p.96-101, ill.; A.SCHOUTEET, 'De Brugse schilder J.Suvée wordt mondig verklaard', in: *Biekorf*, 87 (1987), p.353-355; J.L. MEULEMEESTER, 'Twee feestelijke huldigingen van kunstschilder Jozef Suvée in Brugge', in: *Jaarboek Koninklijke Musea voor Schone Kunsten Antwerpen*, 1991, p.199-209, ill.; D. MARECHAL, 'Brugge en de Europese schilderkunst van maniërisme tot symbolisme', in: V. VERMEERSCH (red.), *Brugge en Europa*, Antwerpen, 1992, p.358-383,ill.; H. VLIEGHE, *Stedelijke Musea Brugge. Catalogus schilderijen 17de en 18de eeuw*, Brugge,1994, p.151-158,ill.; A. DEWITTE, 'Joseph Suvée twee keer te Brugge gevierd, 1771 en 1780', in: *Biekorf*1995, p.306-307; D. MARECHAL, 'Portret van Jean Rameau door Joseph Suvée (Brugge 1743-Rome 1807)', Kunstwerk in de kijker nr.144, in: *Museumbulletin*, Brugge 18 (maart 1998), nr.1,p.6-7,ill.; D. MARECHAL, 'Jozef Benedictus Suvée (1743-1807). Promotor van het neoclassicisme in Vlaanderen' [Twintig Bruggelingen in Europa], in: *Vlaanderen* 51 (jan.-feb. 2002), nr.289, p.26-27, ill. Zie verder de uitgebreide literatuur over Suvée vermeld in de andere voetnoten.

7 Gezien de deadline voor het indienen van dit artikel, kon ik tot mijn spijt geen rekening meer houden met *Brugge-Parijs-Rome. Joseph Suvée en het neoclassicisme*, tentoonstellingscatalogus, Brugge, Groeningemuseum & Arentshuismuseum, 19 oktober 2007 - 6 januari 2008 en Enschede (NL), Rijksmuseum Twenthe, 2 februari - 5 mei 2008, p. 31-47, ill. [Uitgeverij Snoeck, Gent].

stens vermeld.⁸ Suvée is dan ook één van de meest innemende persoonlijkheden onder de Brugse kunstenaars van de tweede helft van de 18de eeuw en het begin van de 19de eeuw. Naast Andries Cornelis Lens (Antwerpen 1739-Brussel 1822) wordt hij beschouwd als een van de belangrijkste promotoren van het neoclassicisme in België, en dit vooral dankzij het grote aantal leerlingen.⁹

In dit korte artikel zal vooral ingegaan worden op de situering in het oeuvre van Suvée van het schilderij *De Heilige Familie of De geboorte van Christus* dat in 2002 door de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België te Brussel werd aangekocht.¹⁰ Buiten een sanguinetekening, *Academie van een zittende naakte man te Rome*,¹¹ was er nog geen werk van de kunstenaar in het voornoemde federale museum aanwezig.

SUVÉE ALS KUNSTENAAR EN PEDAGOOG TE BRUGGE (1751-1763), PARIJS (1763-1772 EN 1778-1801) EN ROME (1772-1778 EN 1801- 1807)

Na een eerste vorming aan de academie van zijn geboortestad krijgt Joseph Suvée (Brugge 1743-Rome 1807) de kans om zich te vervolmaken in Parijs van 1763 tot 1772, o.a. aan de beroemde

- 8 Zie b.v. R. ROSENBLUM en H.W.JANSON, *19th-Century Art* (revised and updated edition), Upper Sadle River, N.J., 2005, p. 31-32 (eerste uitgave 1984); D. JARASSÉ, *La peinture française au XVIIIe siècle*, Parijs-Terrail, 1998, p.195-200; Th. DACOSTA e.a., *L'art flamand et hollandais. Belgique et Pays Bas 1520-1914*, Parijs - Citadelles & Mazenod, 2002, p.444; A. CHASTEL, *L'Art français. Le temps de l'éloquence. 1775-1825*, Parijs-Flammarion, 1996, p. 39, 43, 181, 288; R. TEMERINI, 'Le néo-classicisme', in: P. ROSENBERG (red), C. PIROVANO, R. TEMPERINI, e.a., *La peinture française*, dl.2, Parijs - Mengès, 2001, p.555-556, ill.
- 9 D. MARECHAL, 'Les peintres « belges » dans les ateliers parisiens, de la fin du XVIIIe siècle au début du XIXe siècle', in: M. Cl. CHAUDONNERET (red.), *Les artistes étrangers à Paris de la fin du Moyen Age aux années 1920* [Actes des journées d'études organisées par le Centre André Chastel les 15 et 16 décembre 2005], Bern..., 2007, p.137-156; Idem, 'Joseph Benoît Suvée en zijn Brugse leerlingen', in: *Brugge-Parijs-Rome. Joseph Suvée ...*, op.cit., p.31-47, ill.
- 10 Olieverf op doek, 75,5 x 46 cm, Brussel, KMSKB, inv.12129. We danken Jacques Foucart, Musée du Louvre, voor het signaleren van dit werk in de Parijse kunsthandel, alsook Eliane De Wilde, Helena Bussers en Frederik Leen, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, die de mogelijkheid hebben geschapen om het werk aan te kopen.
- 11 Tekening, sanguine op papier, 41,7 x 53,8 cm. Brussel, KMSKB, inv 4530.

Académie royale de peinture et de sculpture. Na enkele mislukte pogingen¹² haalt hij in 1771 de zgn. “Romeprijs voor schilderkunst” waarmee een prestigieuze en door elke Franse kunstenaar felbegeerde studiebeurs te Rome kan verkregen worden. Het schilderij *De strijd van Mars en Minerva* (Rijssel, Palais des Beaux-Arts) van de Bruggeling wordt terecht als eerste gerangschikt voor niemand minder dan Jacques-Louis David (Parijs 1748-Brussel 1825), het boegbeeld van het neoclassicisme dat iets later zou ontluiken. De jaloerse David heeft het hem nooit kunnen vergeven te meer daar Suvée als buitenlander in feite niet had mogen meedingen. Dankzij een leugen i.v.m. zijn geboorteplaats – het Noord-Franse Armentières in plaats van Brugge – bereikt Suvée toch zijn doel.

Van 1772 tot 1778 verblijft hij als *pensionnaire* van de *Académie de France* te Rome. De belangrijkste compositie uit die eerste Romeinse periode, *Erminie en de herders* (1776, Gent, Museum voor Schone Kunsten)¹³ is typisch voor het neoclassicisme van de eerste generatie. Voor de diverse familieleden van de eerste eigenaar (en opdrachtgever ?), de kleurrijke kanunnik Louis-Emmanuel van Outryve, schildert hij trouwens ook meerdere rake portretten.¹⁴ Met het *Portret van architect Paul G. Lemoine, gezegd de Romein*, (Parijs, Musée Carnavalet) uit 1777-78 maken we kennis met één van zijn mooiste en gevoeligste beeltenissen.¹⁵

Terug in Parijs in 1778 bouwt hij verder aan zijn loopbaan als kunstschilder tot 1801. In 1780 wordt hij door de *Académie royale*

¹² in 1767, 1768, 1769.

¹³ D. COEKELBERGHS, *Enkele aspecten van de Belgische kunst in de 18de en 19de eeuw*, Galerie d'Arenberg, Brussel, najaar 1988, p.63-64, nr.9 ; D. MARECHAL, 'Van neoclassicistische bucoliek tot Gentse grootindustrie. De "Bruggelingen" Suvée, Ducq en Kinsoen', in: *200 jaar verzamelen. Collectieboek Museum voor Schone Kunsten Gent*, Gent, 2000, pp. 114-117, ill.

¹⁴ St. VAN OUTRYVE D'YDEWALLE, *Souvenirs de la famille van Outryve d'Ydewalle*, Sint-Andries, 1956 (getypt); A. VANHOUTRYVE, *Familie Van (H)outryve*, Kortemark-Handzame, 1985. Verder worden ook nog in het Landhuis van het Brugse Vrije, heden Stadsarchief te Brugge, een drietal vroege portretten van de hand van Suvée bewaard, zie G. GYSELEN, 'Schilderijen uit het patrimonium van het "Brugsche Vrije" in het Gerechtshof te Brugge', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis. Société d'Emulation te Brugge*, XCV (1958), pp.36-42, 44-49, ill.

¹⁵ MARECHAL, 'Joseph Benoît Suvée en zijn Brugse leerlingen' *op.cit.*, 2007, kleurenill.

le als lid opgenomen. Hij is dan 37 jaar oud. Aanvankelijk adjunct van de leraar, volgt in 1782 een benoeming als leraar aan dezelfde academie.

De schilderijen die hij tussen 1779 en 1796 op de Salons te Parijs tentoonstelt¹⁶, tonen meestal vrij eenvoudige composities in een milde neoclassicistische stijl. In zijn beste periode als kunstenaar, tussen 1785-1791, schildert hij opvallende nachttaferelen, waarover we het meer in detail zullen hebben in het volgende hoofdstuk.

Een van de bekendste, en laatste werken van de kunstenaar is het monumentale *Cornelia, moeder van de Gracchen*, dat nog in 1792 door Lodewijk XVI is besteld en pas in 1795 op het Salon te Parijs wordt tentoongesteld (Parijs, Musée du Louvre).¹⁷

De oeuvrecatalogus van de kunstschilder omvat in totaal een 70-tal schilderijen: 13 religieuze werken, 2 taferelen van de nationale (Franse!) geschiedenis, 23 antieke en mythologisch-literaire onderwerpen, 31 psychologisch scherp geobserveerde portretten en tenslotte meerdere cartons voor wandtapijten.¹⁸

Met zijn benoeming in 1792 tot directeur van de *Académie de France* te Rome begint een nieuwe en laatste fase in zijn leven. De woedende David verklaart: "Mijn voorspelling is werkelijkheid geworden. Wie benoemden ze? Wie? Raad eens... Suvée, de afschuwelijke aristocraat Suvée, het stuk onbenul Suvée..." en verder heeft hij het zelfs over de "kakkerlak Suvée".¹⁹

16 E. BELLIER DE LA CHAVIGNERIE en L. AUVRAY, *Dictionnaire général des artistes de l'école française...*, Parijs, dl.2, 1882, p.534-535.

17 I. COMPIN en A. ROQUEBERT e.a., *Catalogue sommaire illustré des peintures du musée du Louvre et du musée d'Orsay. Ecole française. L-Z*, Parijs, 1986, p.228, ill. Er wordt een reductie bewaard in het Musée des Beaux-Arts te Besançon.

18 C. DOLLFUS, *Joseph Benoît Suvée. Biographie et essai de catalogue raisonné des peintures*, Mémoire de maîtrise, Parijs IV-Sorbonne, 1998.

19 B. CHENIQUE 'Girodet 1767-1824. Biochronologie', CD-Rom in: S. BELLENGER (red.), *Girodet 1767-1824*, tentoonstellingscatalogus, Paris, Musée du Louvre 22.09.2005-2.01.2006 / Chicago, The Art Institute of Chicago, 11.02.-30.04.2006 / New York, The Metropolitan Museum of Art, 22.05-27.08.2006 / Montréal, Musée des Beaux-Arts de Montréal, 12.10.2006-21.01.2007, p.274 haalt de verhelderende brief van J.L. David aan Topino-Lebrun aan, Parijs, 24 december 1792: 'Je lui (ministre Roland) dis qu'il donnait de la consistance à un corps éteint et que sûrement l'Académie allait nommer un aristocrate, mais le plus cuirassé des aristocrates. Ma prédiction s'accomplit. Qui nommèrent-ils? Qui? Devinez... Suvée, l'horrible aristocrate Suvée, l'ignare Suvée. Que fis-je alors? Comme je suis du Comité d'instruction publique, que j'y suis très aimé, je me

Ten gevolge van een interventie van David wordt deze eervolle benoeming prompt vernietigd en de directeurspost afgeschaft. En, tijdens de Terreur wordt de kunstenaar tijdens de zomer 1794 zelfs twee maanden lang in de beruchte gevangenis van St.-Lazare gestopt. De rehabilitatie komt er pas met de herbevestiging van de voornoemde benoeming in 1795.

In 1797 volgt nog een benoeming tot lid van het bestuur van de *Musée Central des Arts* in het Louvre, omzeggens een functie als conservator. Tot 1801 woont het gezin trouwens in het voornoemde paleis, toen nog *Palais national des sciences et des arts, porte de la colonnade, division du museum* geheten.

In 1801 valt dan – eindelijk – de definitieve aanstelling te Rome. Zijn eerste grote verdienste is zijn energieke inzet om de Academie een andere behuizing te verlenen. Dit wordt gevonden in de wondermooie site van de Villa Medici op de heuvel van de Pincio. Niet alleen een prachtig paleis met voldoende plaats om de individuele kunstenaarsateliers in onder te brengen maar ook een zalige en frisse tuin met adembenemend gezicht op de stad. Hij bouwt een voortreffelijke bibliotheek uit die vandaag nog steeds zeer nuttig blijkt te zijn en biedt een educatieve verzameling aan van afgietsels van antieke beelden. Voortaan laat hij penseel en palet liggen om zich uitsluitend voor zijn pupillen in te zetten en offert hij zijn persoonlijke ambities als kunstschilder op. Daar ontpopt hij zich als een uitstekend en strijdlustig administrateur zoals blijkt uit de enorme correspondentie die bewaard is gebleven.²⁰ In tien jaar tijd verzet de plichtsbewuste Suvée een gigantisch werk en dit in moeilijke omstandigheden. Jean A. D. Ingres

sers du prétexte de votre lettre (van Topino-Lebrun), par laquelle je prouvai la nécessité d'envoyer un Directeur patriote dans le temps qu'on persécutait les Français; que l'Académie avait nommé Suvée, le plus aristocrate de son corps, et je finis par conclure qu'il serait plus à propos d'abolir cette place, qui n'étalait qu'un faste insolent, qui était inutile pour les jeunes gens, et qu'on épargnerait par là les deniers de la nation; qu'il serait suffisant d'en charger l'agent en cette cour; que les jeunes gens en savaient plus que le Directeur, et que le meilleur directeur était un bon cuisinier. [...]. « Tout cela se passa selon mes désirs, au grand mécontentement des Académies, et surtout du cafard Suvée, qui faisait déjà ses malles, qui avait fini toutes ses visites et fait ses adieux à toutes les bornes de Paris... ».

20 G. BRUNEL en I. JULIA, *Correspondance des directeurs de l'Académie de France à Rome. Nouvelle série. Volume II. Directorat de Suvée 1795-1807*, Rome, 1984, 2 delen.

(Montauban 1780-Parijs 1867) verwoordt de bekommernis van de directeur kernachtig "Ik zal in een klein huisje wonen, achteraan in de tuin, waar ik alleen zal zijn en dus vrijer, waar ik een mooier uitzicht heb en – onschatbaar – een mooi atelier aan de noordkant. Dit huis dat op een hermitage lijkt, steekt hoog boven Rome uit en morgen neem ik er mijn intrek. Mijnheer Suvée heeft hier zeer veel welwillendheid getoond".²¹ Bij de dood van de kunstenaar vertolkt dezelfde Franse grootmeester ieders indruk: "We verliezen een goed directeur, en de maatschappij een deugdzzaam man".²²

DE HEILIGE FAMILIE IN HET PERSPECTIEF VAN DE ANDERE NACHTTAFERELEN 1779-1798

Zoals gezegd zijn de jaren 1785-1791 o.i. de interessantste van Suvées loopbaan.

In die periode schildert hij namelijk drie kwalitatief opvallende nachttaferelen die de artistieke zoektocht van de kunstenaar in een notendop weergeven. Het betreft de studie voor de *Heilige Familie* uit 1785-1791 (Brussel, KMSKB), het monumentale doek *Admiraal Coligny houdt zijn moordenaars in bedwang* uit 1787 (Dijon, Musée des Beaux-Arts) en tenslotte Suvées meesterwerk *Dibutades of De uitvinding van de tekenkunst* uit 1791 (Brugge, Groeningemuseum). Deze drie werken geven de stilistische evolutie van de kunstenaar weer, van een laat barokke stijl die evolueert via een zoet en aarzelend neoclassicisme van de eerste generatie naar een voldragen en rijp neoclassicisme dat de kiemen in zich draagt van een beginnende romantiek.

De Heilige Familie of *De geboorte van Christus* (ill. 1) toont een zittende Maria die haar baby presenteert aan Sint-Jozef. In een waas zweven enkele putti, nog in rococostijl, die het kunstwerkje een halfslachtig karakter verlenen. De kleine Jezus – licht in de duisternis – verlicht gedeeltelijk het tafereel dat verder een intens en dramatiserend clair-obscur vertoont. Gelijkaardige motieven als het opklarende Kind en de putti komen reeds voor op de *Ge-*

21 BRUNEL en JULIA, op.cit. p.41.

22 BRUNEL en JULIA, op.cit. p.41.

1. Joseph Benoît Suvée, *De Heilige Familie of De geboorte van Christus*, 1785-1791, Olieverf op doek, 75,5 x 46 cm.
Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België.

2. Joseph Benoît Suvée, *Geboorte en aanbedding van de engelen*, Salon 1779, olieverf op doek, 300 x 420 cm.
Ieper, Sint-Martinuskerk.

boorte en aanbedding van de engelen (Ieper, Sint-Martinuskerk) (ill.2), die op het Salon te Parijs was tentoongesteld in 1779, nog een nachttafereel van Suvée dat sterk is beïnvloed door Italiaanse voorbeelden. Verder vallen het smalle en verticale formaat op, alsook de theatrale gebaren, de soepele en lineaire drapering, het suave “Griekse” profiel en de schuine achtergrond die de compositie dynamiseert. Al deze kenmerken zullen later nog meer opduiken in het werk van de kunstenaar.

De Heilige Familie is niet gesigneerd noch gedateerd zodat de authenticiteit ervan gestaafd dient te worden met andere historische bronnen. Zo stelt Suvée op het Salon te Parijs in 1785 een “*Nativité*” tentoon die in het tentoonstellingsboekje als volgt wordt beschreven: *Ce Tableau, de 9 pieds 10 pouces de haut, sur 5 pieds 6 pouces de large,*²³ *appartient à Madame la Maréchale de*

23 Ter vergelijking: het schilderij *Admiraal de Coligny...* is 325 x 260 cm groot of 10 voeten hoog op 8 voeten breed.

Noailles".²⁴ Is dit werk zeker veel groter, dan rijst toch een eerste vermoeden dat de compositie ervan toch in verband kan staan met het hier besproken werk. Deze *Nativité* (onbekende bewaarplaats) maakt deel uit van een serie religieuze schilderijen die besteld werd door Catherine Cossé-Brissac (1724-1794), de vrouw van hertog Louis de Noailles, voor hun familiekapel in de kapucinessenkerk te Parijs. Voor dezelfde bidplaats zou Suvée trouwens reeds in 1783 een *Verrijzenis* hebben geschilderd die heden het hoofdaltaar van de Sint-Walburgakerk te Brugge versiert.²⁵

Interessanter voor het hier besproken werk is de *Esquisse d'une Sainte famille* die Suvée in 1791 op het Salon te Parijs tentoonstelt.²⁶ Op dezelfde tentoonstelling is trouwens o.a. ook *Dibutades of De uitvinding van de tekenkunst* te zien. Elders wordt er gepreciseerd: *Esquisse d'une Sainte Famille* (n° 767; n° 15 du livret de l'Académie avec le titre: *La Naissance de Jésus-Christ*) H 0,72; L. 0,45.²⁷ Deze afmetingen komen ongeveer overeen met de 75,5 x 46 cm. van het exemplaar in het Brusselse museum zodat we kunnen aannemen dat het hoogstwaarschijnlijk om een en hetzelfde werk gaat.

In 1807 wordt op de veiling van het sterfhuis van Joseph Benoit Suvée nog een gelijkaardig (hetzelfde?) exemplaar verkocht: "*La Nativité; on y voit la Sainte Vierge qui présente l'Enfant Jésus à Saint Joseph. Esquisse du Tableau, peint pour M.me la Maréchale de Noailles, et exposé au Salon en 1785. sur toile, 20 p(ouces) sur 13 p(ouces)*". De afmetingen, ca. 47 x 30,5 cm, doen vermoeden dat het om een iets kleiner exemplaar gaat, tenzij de afmetingen verkeerd in de veilingcatalogus vermeld zouden geweest zijn, wat in die tijd zeker niet onmogelijk was.²⁸

24 Parijs, Salon, 1785, nr 24.

25 M. GUÉDRON, 'Suvée, Odevaere, Kinsoen et Ducq: quatre peintres à Paris au temps du néo-classicisme', in: *Jaarboek 1995-1996. Stad Brugge, Stedelijke Musea*, Brugge, 1997, p.243, ill.

26 Parijs, Salon, 1791, nr.767.

27 J.F. HEIM, CL. BÉRAUD, PH. HEIM, *Les Salons de peinture de la Révolution française 1789-1799*, Parijs, 1989, p.344.

28 Veiling Joseph Benoit Suvée, Parijs, Palais des Arts, 4-7 november 1807, lot.nr 17 (Lugt 7310); H. MIREUR, *Dictionnaire des ventes d'art faites en France et à l'étranger pendant les XVIIIe et XIXe siècles*, dl.7, Parijs, 1912, p.104; Vente Suvée: *La Nativité* (67-46): 120 fr; M. DESAVIGNAC, *Peintures d'églises à Paris au XVIIIe siècle*, Parijs, 2002, p.276.

3. Joseph Benoît Suvée, *Sint-Jozef*, 1785, Zwart en wit krijt op blauw papier, 555 x 395 mm. Cambridge (MA), collectie Jeffrey E. Horvitz, courtesy Fogg Art Museum, Harvard University Art Museums.

4. Joseph Benoît Suvée (vroeger toegeschreven aan J.F. Ducq), *Studies van een kind*, s.d., zwart en wit krijt op grauw papier, 528 x 425 mm. Brugge, Steinmetzkabinet.

Tot nu toe kunnen er een drietal tekeningen met *De Heilige Familie* in verband worden gebracht, twee voorstudies en een gedeeltelijke kopie in spiegelbeeld. De gedetailleerde voortekening met *Sint-Jozef* (ill.3) staat zeer dicht bij het afgewerkte doek. Het feit dat ze gesigneerd en 1785 gedateerd is, is des te belangrijker voor de identificatie en de datering van het afgewerkte doek.²⁹ Ook de studie van het *Kind Jezus* (ill.4), tot nu toe aan Joseph Ducq (Ledegem 1762-Brugge 1829) toegeschreven, is zeer interessant omdat we kennismaken met het scheppingsproces van een kunstenaar die nog elementen van zijn compositie zoekt.³⁰ Dit is niet meer het geval met *Maria en Kind* (ill.5), een vrije maar zeer uitgewerkte kopie. Naast de afwezigheid van Sint-Jozef en de os en het verschillende aantal engelen, is het spiegelbeeld het meest opvallend. Deze tekening is in 1798 gesigneerd en draagt een dedicatie van Suvée aan zijn leerlinge Gertrude de Pélichy (Utrecht 1743-Brugge 1825).³¹

Als we *De Heilige Familie* – eventueel een “esquisse” voor een afgewerkt werk – vergelijken met andere bestaande voorstudies van Suvée, als tekeningen, olieverfschetsen en afgewerkte modello’s, dan merken we ogenblikkelijk het verschil in afwerking. Een eerste voorbeeld betreft de ontwerpschets in olieverf voor *De strijd van Mars en Minerva* (Rouen, Musée des Beaux-Arts), het schilderij waarmee hij het concours voor de Romeprijs in 1771 gewonnen heeft en die met zeer losse en zwierige toetsen is

29 Zwart en wit krijt op blauw papier, 555 x 395 mm., Gesigneerd en gedateerd: *Suvée f 1785*. Courtesy The Harvard University Art Museums, Cambridge (MA), loan from the Jeffrey E. Horvitz Collection.

30 Zwart en wit krijt op grauw papier, 528 x 425 mm. Brugge, Steinmetzkabinet, inv.o.2145. Zie C. VAN DE VELDE, *Stedelijke Musea Brugge.*, op.cit., dl.1, 1984, 118-119, ill. De tekening is herkomstig uit de verzameling van de kunstenaar Joseph Ducq, wat meteen de verwarring omtrent de auteur verklaart.

31 Zwart en wit krijt op lichtbruin papier, 475 x 368 mm. Gesigneerd en gedateerd: *Suvée inv. et pinx. 1798*. Met dedicatie J.B. SUIVÉE AU SOUVENIR RESPECTUEUX DE G. DE PELICHY. Zie verder, J.F. MÉJANÈS, ‘Joseph Benoît Suvée. Virgin and Child,’ in: A.L. CLARK Jr (ed.), *Mastery & Elegance. Two centuries of French Drawings from the Collection of Jeffrey E. Horvitz*, Cambridge (MA), Harvard University Art Museums, 1998, p. 300-301, nr. 94, ill. (catalogus rondreizende tentoonstelling Cambridge, Toronto, Parijs, Edinburgh, NewYork, Los Angeles, December 1998-April 2000). Het J.Paul Getty Museum te Los Angeles bewaart een aan de kunstschilder Gerard van Spaendonck gedicaceerde tekening van *Dibutades of De uitvinding van de tekenkunst*, eveneens een latere kopie door Suvée.

5. Joseph Benoît Suvée, *Maria en Kind*, 1798, zwart en wit krijt op papier, 455 x 368 mm. Cambridge (MA), collectie Jeffrey E. Horvitz, courtesy Fogg Art Museum, Harvard University Art Museums.

geschilderd.³² Een tweede voorbeeld voor *Erminie en de herders* (Gent, Museum voor Schone Kunsten) dateert van 1776 en is iets strakker opgevat.³³ Verder duikte in de kunsthandel de studie op voor *Tancredè blessé reconnoît Clorinde qu'il vient de combattre*, van omstreeks 1776-1778 (afgewerkt schilderij te Amiens, Musée de Picardie),³⁴ *De prediking van Paulus* uit ca.1779 (Los Angeles, LACMA)³⁵ en tenslotte *De engel Rafael die de familie van Tobias verlaat*, 1789, dat recent door het museum van Mâcon is aangekocht.³⁶ Al deze olieverfstudies zijn spontaner uitgevoerd en minder afgewerkt dan *De Heilige Familie*. Naast voornoemde olieverfschetsen zijn ook enkele studietekeningen te vermelden als *De nederdaling van de Heilige Geest* voor het gelijknamige werk bestemd voor de minderbroeders te Ieper, uit 1772 (Besançon, Musée des Beaux-Arts et Archéologie)³⁷ alsook de *Studie voor vier gedrapeerde figuren*, uit 1785, ter voorbereiding van *Aeneas tussen de ruïnes van Troje* (studie en afgewerkte versie te Parijs, Musée du Louvre).³⁸ Over het algemeen vertonen deze studies technische verschillen met het hier besproken schilderij. We kunnen dus besluiten dat *De Heilige Familie* eerder een afgewerkte modello is – de ultieme etappe voor de finale uitwerking –, dan wel een eigenhandige reductie of replica. In die tijd waren beide procédés gebruikelijk.

Wordt Joseph Suvée beschouwd als één van de belangrijkste promotoren van het neoclassicisme in België, toch herkent men in *Admiraal Coligny houdt zijn moordenaars in bedwang* (Dijon,

32 P. ROSENBERG, 'Une esquisse inédite de Suvée', in: *La revue du Louvre et des Musées de France*, Parijs, 17 (1967), n°1, 33-34, ill.; D. JACQUOT, 'Joseph Benoît Suvée. Le Combat de Minerve contre Mars', in: *L'apothéose du geste. L'esquisse peinte au siècle de Boucher et Fragonard*, tentoonstellingscatalogus, Strasbourg, Musée des Beaux-Arts, 7 juni - 14 september 2003 en Tours, Musée des Beaux-Arts, 11 oktober 2003 - 11 januari 2004, p. 209, nr.77, kleurenill.

33 COEKELBERGHS, *Enkele aspecten...* op.cit.1988; MARECHAL, *Van neoclassicistische...* op.cit., 2000.

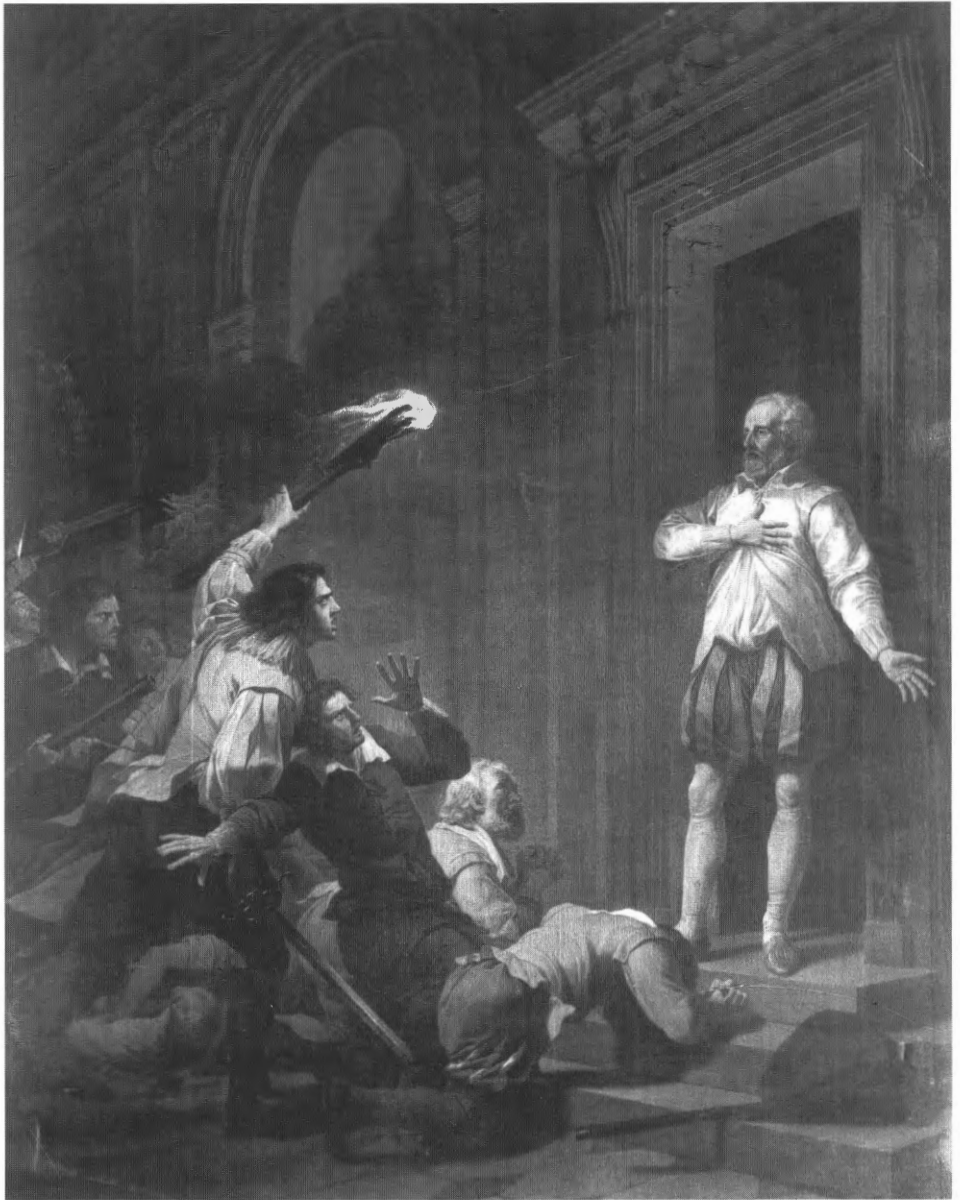
34 D. COEKELBERGHS, in: *Tableaux de Maîtres anciens du XVIe au XIXe siècle*, Brussel-Galerie d'Arenberg, 1993, nr.15, ill.

35 Olieverf op doek, 50,17 x 38,74 cm, inv. 2000.179.24.

36 Sotheby's, Parijs, veiling 25 juni 2003, lot nr 47, ill.

37 Pentekening op papier, 166 x 259 mm., inv. 2720.

38 F. VIATTE, 'Joseph-Benoît Suvée. Etude de quatre figures drapées. 1785,' in: *Revue du Louvre*, 3/1999 - juni, Acquisition, p.96, nr.36, ill.

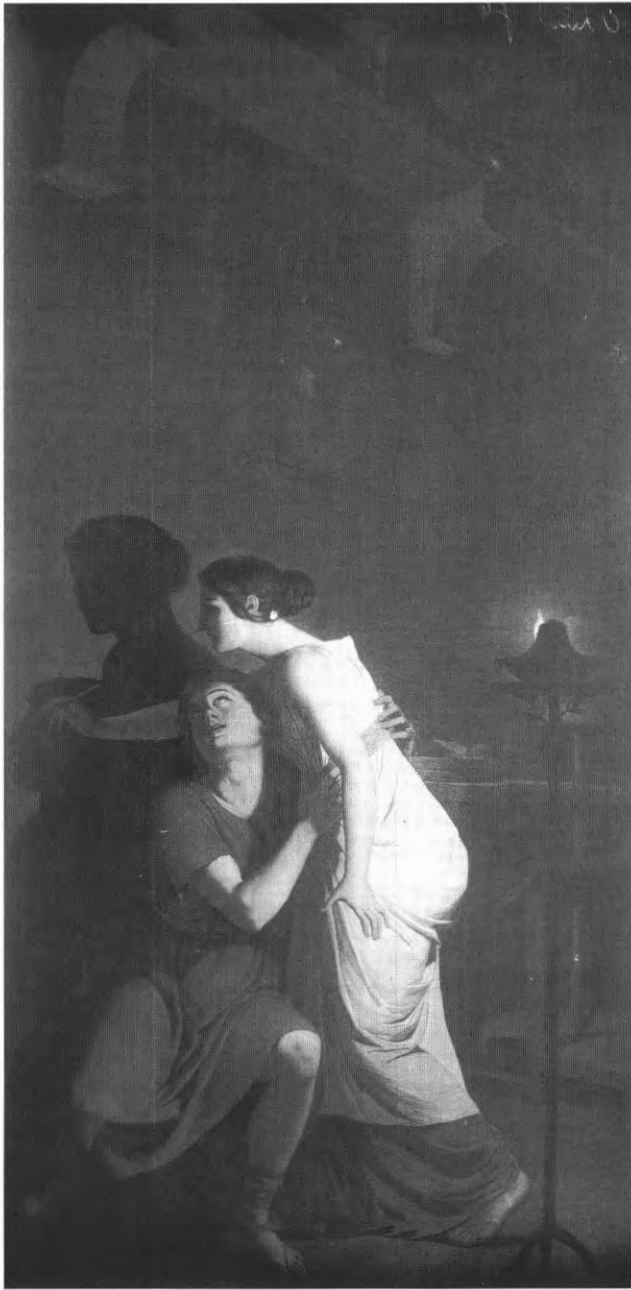
6. Joseph Benoît Suvée, *Admiraal de Coligny houdt zijn moordenaars in bedwang*, 1787, olieverf op doek, 325 x 260 cm. Dijon, Musée des Beaux-Arts, bruikleen van het Musée du Louvre.

Musée des Beaux-Arts, 1787) (ill.6) vroege sporen van romantiek. Dit grote schilderij is een antwoord van de kunstenaar op het origineel initiatief van graaf d'Angiviller die aan diverse kunstenaars een serie schilderijen bestelt, gewijd aan de nationale geschiedenis van Frankrijk. In plaats van een klassiek Grieks of Romeins verhaal wordt nu een voor die tijd ongewoon tafereel uit de eigen moderne (Franse) geschiedenis ten tonele gevoerd. Deze geactualiseerde vorm van historieschilderkunst is immers een voorbode van wat later een hoofdgenre van de romantiek zal worden. Concreet grijpt Suvée terug naar de *Henriade- La Ligue ou Henry le Grand*, een episch gedicht dat door Voltaire in 1723 is gepubliceerd. Hierin wordt verteld over de moord op Gaspard de Coligny (1519-1572), één van de belangrijkste slachtoffers van de Bartholomeusnacht. In dit bloedige tafereel uit de godsdienstoorlogen in Frankrijk wordt dit protestantse hoofdpersonage, voorbeeld van deugd, door een moordenaarsbende overvallen. Met veel moed houdt hij ze in bedwang maar even later zal de aanval hem fataal worden. Dit schilderij wordt samen met *De dood van Socrates* (New York, The Metropolitan Museum of Art) van de hand van Jacques-Louis David op het Salon van Parijs van 1787 tentoongesteld. Vergeleken hiermee ziet het doek van Suvée er reeds uit als een soort manifest van de romantiek in Frankrijk en kan het belang ervan moeilijk onderschat worden.³⁹

Ook *Dibutades of De uitvinding van de tekenkunst* (Brugge, Groeningemuseum) (ill.7) vertoont kiemen van romantiek. Dit schilderij is in al zijn eenvoud het absolute meesterwerk van Suvée. Toch vertoont het dezelfde compositie- en stijlschema's als de twee vorige kunstwerken. Net als op antieke Griekse vazen wordt een grote zin voor soberheid, zuiverheid en eenvoud aan de dag gelegd die in archaische vormen wordt belichaamd.

Dibutades is de dochter van een pottenbakker uit Korinthe. Als ze verneemt dat haar geliefde haar zal verlaten om een lange reis

39 J.F. MÉJANÈS, 'L'amiral de Coligny en impose à ses assassins' in : *De David à Delacroix...* op.cit., 1974 – 1975, nr.169 ; D. MARECHAL, 'Joseph-Benoît Suvée. Admiraal Coligny houdt zijn moordenaars in bedwang, 1787,' in tentoonstellingscatalogus, *De romantiek in België. Tussen werkelijkheid, herinnering en verlangen*, Brussel, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, 18 maart-31 juli 2005, cat.nr.37,ill.

7. Joseph Benoît Suvée, *Dibutades of De ontdekking van de tekenkunst*, 1791, olieverf op doek, 267 x 131,5 cm. Brugge, Groeningemuseum.

te ondernemen, komt ze op de gedachte om op de muur van de werkplaats van haar vader de omtrek te tekenen van zijn schaduw. Zo is, volgens Plinius de Oudere, de tekenkunst ontstaan.⁴⁰

Het kunstwerk laat niet onverschillig. Zo schrijft Dirk De Vos: “Deze rationele, uitgebalanceerde compositie kan men beschouwen als de symbolische illustratie van de stijlfilosofie van Plato die aan de kunst van het neoclassicisme ten grondslag lag: kunst als schaduw van de werkelijkheid”.⁴¹ Robert Rosenblum is de eerste die de “romantische teneur” of het “romantische classicisme” van het werk heeft ontdekt, een algemener fenomeen in de Franse kunst van de negentiger jaren van de 18de eeuw: “in deze zeer inventieve interpretatie van het thema, introduceert Suvée duisterheid, beslotenheid en sentiment, die reeds eerder in Groot Brittannië waren geformuleerd..”. Elders gebruikt de Amerikaanse auteur nog de term “tenebrism”⁴². Tenslotte groepeer ook Dominique Jarassé een aantal kunstwerken, waaronder Suvéés *Dibutades of De uitvinding van de tekenkunst*, onder de titel “*nocturnes romantiques*”.⁴³

BESLUIT

Is Suvée niet de voorloper van het neoclassicisme, zoals Luc Devliegheer het terecht heeft rechtgezet, dan is hij op zijn minst toch een belangrijke én vroege vertegenwoordiger van deze kunst-richting, zowel in Frankrijk als in België. Maar, gezien de romantische trekken van zijn nachtstukken kan men hem echter ook, zij het ietwat onverwacht, bij de progressievere kunstenaars van zijn tijd plaatsen. In dit gistingsproces speelt de Brusselse *Heilige Familie* een voorname rol. Immers, met dit kunstwerk wordt het zoekende scheppingsproces van de kunst van Suvée duidelijk, dat uitmondt op twee hoogtepunten, nl. *Admiraal Coligny houdt zijn moordenaars in bedwang* en *Dibutades of De uitvinding van de tekenkunst*.

40 MÉJANÈS, in: COEKELBERGHS en LOZE, op.cit., 1985-86, p.101, nr 63.

41 D. DE VOS, *Groeningemuseum Brugge*, Gent, 1996, [Musea Nostra 37], p.65.

42 R. ROSENBLUM, ‘The origin of Painting: A Problem in the Iconography of Romantic Classicism’, in: *The Art Bulletin*, vol XXXIX, december 1957, p.286 en ill.11.

43 JARASSÉ, op.cit. p.195,ill.